

SYLWETKI PROFESORÓW POLITECHNIKI WARSZAWSKIEJ

422

STANISŁAW KALINOWSKI
(1873—1946)

Stanisław Kalinowski urodził się 3 IV 1873 r. w Lebedynie, pow. czehryński, w guberni kijowskiej jako syn Franciszka, lekarza. Osierocony we wczesnej młodości, od 1884 r. pozostawał pod opieką stryja. W 1890 r. ukończył ze złotym medalem gimnazjum w Kijowie i podjął studia na Wydziale Matematyczno-Fizycznym Uniwersytetu Kijowskiego. Jako gimnazjalista i student działał w tajnych polskich kółkach samokształceniowych. Po ukończeniu studiów w 1896 r. pozostał krótkotrwale na uczelni jako asystent przy Katedrze Fizyki. W roku 1898/99 był starszym asystentem przy Katedrze Fizyki w nowo powstałym Instytucie Politechnicznym w Kijowie.

Jesienią 1899 r. przeniósł się do Warszawy, gdzie zaczął wykładać fizykę w prywatnych szkołach średnich i mechanikę w Szkole Mechaniczno-Technicznej H. Wawelberga i S. Rotwanda. Dla celów dydaktycznych zorganizował przy Muzeum Przemysłu i Rolnictwa (MPiR) w Warszawie Gabinet Fizyczny, którym następnie kierował. W latach 1903—1904 uzupełniał studia w pracowni prof. W. K. Roentgena w Monachium. Plonem tych studiów była praca „O działaniu następczym przy podwójnym załamaniu światła w cieczach elektrycznie odkształconych i przy magnetycznym skręceniu płaszczyzny polaryzacji w cieczach”, nagrodzona przez Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Monachijskiego.

Od jesieni 1904 r. był ponownie nauczycielem fizyki w prywatnych szkołach średnich w Warszawie. W tym czasie przekształcił istniejący Gabinet Fizyczny w Pracownię Fizyczną, w której oprócz działalności dydaktycznej zajmowano się odąd sprawdzaniem i cechowaniem przyrządów fizycznych. Podczas strajku szkolnego w 1905 r. oddziaływał na środowisko nauczycielskie i młodzież uczniowską jako jeden z przywódców tajnego Koła Wychowawców. Był jednym z głównych inicjatorów i organizatorów powstałego na jesieni t.r. Polskiego Związku Nauczycielskiego, a po legalizacji związku w 1907 r. sprawował w nim przez trzy lata funkcję prezesa Zarządu Głównego. Założył i redagował nauczycielski organ związkowy *Nowe Tory* (1906—1908) i czasopismo matematyczno-fizyczne *Wektor* (1911—1915).

Z chwilą zainicjowania przez Instytut Carnegiego w Waszyngtonie międzynarodowej akcji badania magnetyzmu ziemskiego włączył w 1905 r. do tej akcji kierowaną przez siebie Pracownię Fizyczną, a w n. r. zaczął wykonywać pomiary zбочenia magnetycznego. Propagując ideę stworzenia placówki naukowej dla prowadzenia badań nad magnetyzmem ziemskim, doprowadził do zebrania ze składek społeczeństwa i przy pomocy Kasy im. Mianowskiego odpowiednich środków finansowych, z których zbudowano w latach 1914—1915 w Świdrze pod Warszawą pomieszczenia dla Obserwatorium Magnetycznego. Od połowy 1915 r. do końca 1917 r. przebywał wraz z rodziną w Kijowie; pracował tam jako nauczyciel

fizyki w szkołach polskich, a jednocześnie prowadził różnorodną działalność społeczno-oświatową.

Po powrocie do Warszawy w 1918 r. S. Kalinowski kontynuował przerwane wojną badania naukowe. W 1920 r. uruchomił Obserwatorium Magnetyczne w Świdrze, które z czasem przekształcił w Obserwatorium Geofizyczne z rozszerzonym zakresem badań i obserwacji m.in. nad elektrycznością ziemską, promieniowaniem słonecznym i promieniotwórczością wód i minerałów. Równocześnie rozbudował Pracownię Fizyczną przy MPiR, przekształcając ją w 1924 r. w Instytut Fizyczny. Przez cały okres międzywojenny wykładał fizykę i geofizykę w Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie, będąc w latach 1919—1924 rektorem tej uczelni. Począwszy od 1 IX 1921 r. był jednocześnie nauczycielem akademickim Politechniki Warszawskiej (PW), początkowo jako profesor nadzwyczajny, a od 15 XII 1936 r. jako profesor zwyczajny. Do września 1939 r. kierował Katedrą i Zakładem Fizycznym II na Wydziale Chemicznym PW.

Mimo rozlicznych zajęć naukowych i dydaktycznych brał czynny udział w życiu społeczno-politycznym, m.in. jako współzałożyciel, kilkuletni prezes, a potem prezes honorowy Związku Zawodowego Nauczycieli Polskich Szkół Średnich, senator (1922—1927) i poseł na Sejm (1928—1930), aktywny działacz Polskiego Stronnictwa Ludowego „Wyzwolenie” (od 1921), współzałożyciel i przewodniczący (1932—1936) postępowego Towarzystwa Oświaty Demokratycznej „Nowe Tory”.

Jego dorobek pisarski obejmuje ponad 40 prac naukowych, publikowanych w czasopismach krajowych i zagranicznych, kilkadziesiąt prac i artykułów popularnonaukowych oraz publikacji o tematyce społeczno-politycznej, a także kilkanaście, mających wiele wydań, podręczników fizyki dla różnych klas szkół średnich. Prof. S. Kalinowski należał do wielu towarzystw naukowych, krajowych i zagranicznych. Był m.in. członkiem Polskiego Towarzystwa Fizycznego, Polskiego Towarzystwa Chemicznego, Królewskiego Towarzystwa Astronomicznego w Londynie, Francuskiego Towarzystwa Fizycznego, Amerykańskiego Towarzystwa Geograficznego oraz Międzynarodowej Komisji Magnetyzmu Ziemskiego i Elektryczności Atmosferycznej.

Podczas okupacji hitlerowskiej prof. S. Kalinowski przeniósł się na stałe do Świdra, gdzie czuwał nad pracą Obserwatorium Geofizycznego, czynnego przez cały okres okupacji. Po wyzwoleniu Warszawy podjął starania o odbudowę zniszczonego w czasie powstania warszawskiego gmachu MPiR. Z powodu ciężkiej choroby nie mógł już rozpocząć działalności dydaktycznej w PW (aż do śmierci pozostawał na płatnym urlopie zdrowotnym). Zmarł 27 III 1946 r. w Świdrze, pochowany został na cmentarzu w Otwocku.

Opracował Bogdan Gadomski